

УДК. 378.147

ДІАГНОСТИКО-РЕФЛЕКСИВНИЙ ТА ЦИКЛІЧНИЙ КОНСТРУКТИ ІНТЕГРАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ І САМООСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

В. А. Карпюк

У статті розкрито сутність і значущість діагностико-рефлексивного та циклічного конструктів структури інтеграції навчально-пізнавальної і самоосвітньої діяльності студентів. Виокремлено й досліджено найголовніші аспекти навчальної діяльності - діагностику й рефлексію, а також розглянуто цикли навчального процесу як спіраль, кожен виток якої – це новий більш високий, складний рівень навчання.

Ключові слова: *діагностика, рефлексія, циклічність, цикл, інтеграція, навчальна діяльність.*

Під інтеграцією в педагогіці найчастіше розуміються процес та результати об'єднання елементів змісту освіти для підвищення рівня цілісності системи знань, умінь і навичок суб'єктів навчання. Актуальність інтеграції в освіті визначається тим, що одне з ключових завдань освіти полягає у формуванні цілісної картини освіти. В результаті аналізу суттєвих характеристик навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності інтеграцію навчально-пізнавальної і самоосвітньої діяльності студентів на засадах компетентнісного підходу розглядаємо як складний об'єкт дослідження та певний об'єктивно й реально існуючий феномен сучасного освітнього процесу. Таке бачення дозволяє представити даний феномен освітнього процесу й об'єктивну категорію педагогічної науки як складну дидактичну систему. У контексті широкого розуміння інтеграції навчально-пізнавальної і самоосвітньої діяльності студентів на засадах компетентнісного підходу на рівні дефініції: інтеграція навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності студентів (дидактичний аспект) – широке розуміння – це створення інформаційно-дидактичного середовища, у межах якого здійснюється цілісне (системно-цілісне) поєднання навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності на рівні таких структурних конструктів, як мотиваційно-

комплікативний, когнітивно-інтеграційний, інтеграційно-діяльнісний, діагностико-рефлексивний, циклічний, що зумовлює та забезпечує формування професійної та самоосвітньої компетентностей.

Як невід'ємну складову процесу інтеграції навчально-пізнавальної і самоосвітньої діяльності студентів ми пропонуємо розглянути діагностико-рефлексивний і циклічний конструкти, які є досить складними і значущими у структурі інтеграції навчально-пізнавальної і самоосвітньої діяльності студентів і тим самим зумовлюють посилення уваги до зазначеної проблеми.

Вивченню психологічних механізмів професійної рефлексії присвячені роботи А. Брушлинського, А. Деркача, С. Рубінштейна, С. Степанова. Обґрунтування застосування рефлексії у сфері педагогіки розроблялися в роботах Ю. Громико, В. Давидова, В. Краєвського, Г. Щедровицького. Застосування рефлексії у педагогічній практиці викликало необхідність досліджень етичних і моральних проблем вибору рефлексії (В. Лефевр, А. Шаров), структури і методів опанування рефлексією (Н. Алексеев, О. Анісімов, І. Ладенкота ін.), що дозволяють зробити її доступним практичним засобом для широкого загалу у будь-якій сфері навчальної діяльності.

Мета статті – визначити та описати сутність та значущість діагностико-рефлексивного та циклічного конструктів структури інтеграції навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності студентів, у процесі аналізу виокремити й дослідити певні аспекти навчальної діяльності, а також представити цикли навчального процесу у вигляді спіралі, де кожний виток є новим, більш високим, складним рівнем навчання.

Однією з умов успішної й продуктивної навчальної діяльності є змінення самого студента, його постійна робота над собою. Найголовніше в навчальній діяльності – це поворот суб'єкта навчання на самого себе. Навчальна діяльність потребує постійної рефлексії, оцінки того, «чим я був» і «чим став». У зв'язку з цим особливий інтерес викликає *діагностико-рефлексивний конструкт*.

Діагностика й постійний моніторинг навчальної діяльності, а також рівня компетентностей відіграють важливу роль щодо інтеграції навчально-пізнавальної і самоосвітньої діяльності студентів. Слід зазначити, що діагностика – це процес зіставлення реального рівня навчальних досягнень суб'єкта навчання зі змістом ідеалізованої

моделі його навченості (компетентності). Вона розглядає результати у зв'язку зі шляхами, засобами їх досягнення, виявляє якісний аналіз динаміки, тенденцію формування продуктів навчання та включає їх контроль, оцінювання, накопичення статистичних даних, їх аналіз, прогнозування подальшого розвитку подій. Діагностика сприяє виявленню труднощів, тенденцій росту й зниження мотивації, пізнавально-практичного, самоосвітнього й рефлексивного компонентів [2].

Завданням діагностування в дослідженні є: аналіз й оцінювання рівня формування НП і СОД студентів; визначення прогалин у навчанні; підтвердження успішних/неуспішних результатів навчання; планування наступних етапів навчального процесу; поліпшення умов інформаційно-дидактичного середовища, у межах якого здійснюється цілісне поєднання НП і СОД.

Діагностичний апарат передбачає різноманітні анкети, опитування, тести, які мають на меті визначення широкого кола питань: ставлення студентів до пізнавальної, самоосвітньої діяльностей, здатність до рефлексії та інші. Діагностика інтеграції НП і СОД передбачає оцінювання певних параметрів, а саме: наявність успішного досвіду самоосвітньої діяльності; використання різних технологій (зокрема нестандартних) під час виконання самоосвітньої й самостійної роботи; активне використання додаткових джерел інформації; здатність до виконання дослідницьких, проблемних, проектних, пошукових завдань. Діагностика рефлексивного компонента здійснює оцінювання таких компонентів, як:

- здатність сконцентруватися на виконанні самоосвітньої діяльності;
- здатність об'єктивної самооцінки й самоконтролю особистої діяльності;
- прагнення подолати труднощі, які виникли.

Таким чином, постійна й своєчасна діагностика інтеграції НП і СОД студентів може бути запорукою ефективності й продуктивності її здійснення.

Основи дослідження рефлексії як механізму формування критичного мислення, закладені у працях Д. Дьюї, Ж. Піаже, Л. Виготського й набули розвитку у дослідженнях психологів і педагогів сучасності, стають все більш актуальними сьогодні.

Рефлексія (от лат. – звернення назад) – самопізнання суб'єктом внутрішніх психічних актів і станів.

Згідно з дослідженням В. Краєвського [1], цілі рефлексії – згадати, виявити й усвідомити основні компоненти діяльності: її зміст, типи, засоби, шляхи їх розв'язання, отримані результати та інше. Без розуміння засобів свого навчання, механізмів навчання неможливо засвоїти ті знання, які були отримані. Рефлексія допомагає сформулювати отримані результати, перерозподілити цілі подальшої роботи, скоректувати свій освітній шлях. Рефлексія – це джерело внутрішнього досвіду, засіб самопізнання й необхідний інструмент мислення. Без рефлексії не існує навчання. Засвоєння відбувається лише за участі спрямованої рефлексії, за рахунок якої виокремлюються засоби розв'язання практичних завдань. Засвоєння виступає як прямий продукт такого рефлексивного процесу. Рефлексія розуміється як дослідження вже здійсненої діяльності з метою фіксації її результатів і підвищення ефективності у подальшому. За підсумками рефлексії можливо не лише обмірковувати наступну діяльність, а й вибудовувати її реалістичну основу, що безпосередньо залежить від діяльності попередньої.

Методика організації рефлексії, за В. Краєвським [1], включає такі етапи: припинення предметної (дорефлексивної) діяльності; відновлення послідовності виконаних дій (усно або письмово описується все, що було зроблено, зокрема, що не здається важливим суб'єкту навчання на перший погляд); вивчення складеної послідовності дій з точки зору її ефективності, продуктивності, відповідності поставленим завданням (параметри для аналізу рефлексивного матеріалу визначаються на основі своїх цілей); виявлення й формування результатів рефлексії (виокремлюють декілька видів таких результатів, до яких належать: предметна продукція діяльності – ідеї, припущення, закономірності, відповіді на запитання; засоби, які використовувалися або утворювалися в ході діяльності; гіпотези стосовно майбутньої діяльності); перевірка гіпотез на практиці у подальшій її діяльності.

Рефлексія пов'язана з іншою важливою дією – цілепокладанням. Постановка суб'єктом навчання цілей свого навчання передбачає їх виконання й подальшу рефлексію, яка в свою чергу в такому випадку –

не лише підсумок, але й стартовий майданчик для нової освітньої діяльності й постановки нових цілей.

У навчальному процесі під час засвоєння навчального матеріалу й накопичення досвіду інтеграції навчально-пізнавальної і самоосвітньої діяльності відбувається перехід від кількісних змін у складі й змісті навчальної діяльності суб'єкта навчання до її якісного перетворення. Цей перехід від кількісного накопичення знань до якісного перетворення стану готовності суб'єкта навчання розв'язувати навчальні завдання на новому рівні складності, у нових ситуаціях і є циклічне навчання. Саме в такому контексті розглядається *циклічний конструкт* структури інтеграції НП і СОД студентів на засадах компетентнісного підходу. Цикл – це сукупність певних актів навчального процесу, підсумок послідовних мікрорезультатів навчання. Під мікрорезультатом навчання розуміємо результат змін систем, які саморегулюються, тобто початок однієї діяльності є наслідком попередньої, її завершення – причиною виникнення наступного. Мікрорезультат – це кількісні зміни, які відбуваються в навчально-пізнавальних можливостях суб'єкта навчання. Між циклами існують певні взаємні інтервали. Рух від одного інтервалу до іншого є своєрідним стрибком навчання. Це новий стан студента як суб'єкта навчання, як особистості в цілому. Результат окремих циклів – це вже макрорезультат навчання, це ті якісні зміни, які відбулися в студенті як особистості. Основними показниками циклів навчальної діяльності є мета, засоби й результат. Виходячи з показників навчального процесу, виокремлюють чотири цикли. Початковий цикл, змістом якого є оволодіння загальною схемою навчального матеріалу й методами його засвоєння, передбачає реалізацію наступних цілей навчання: а) усвідомлення й розуміння основної ідеї і практичної значущості матеріалу, що вивчається, шляхом аналізу основних властивостей і сприйняття загальної схеми певної теми; б) освоєння шляхів відтворення знань, які вивчаються, і методу їх використання на практиці. Цей цикл складається з трьох основних етапів: 1) підготовка матеріалу до сприйняття, закріплення й відтворення навчального матеріалу; 2) застосування нового фрагмента матеріалу у процесі розв'язання проблемних завдань; 3) контроль і самоконтроль успішності сприйняття й розуміння, а також первинне закріплення того, що вивчено. До другого циклу належить повторення навчального

матеріалу й відпрацювання методів його застосування. Основними етапами цього циклу є:

- відтворення загальної схеми й методу застосування знань;
- застосування знань на практиці й формування навичок і вмінь;
- аналіз раніше неусвідомлених властивостей навчального

матеріалу. Результативність навчання у цьому циклі вимірюється темпами оперативного переходу від знання до фактів, від фактів до знання, якістю й швидкістю розв'язання завдань. Третій цикл – це систематизація, узагальнення понять і набуття вмінь. Показниками результативності навчання в цьому циклі є самовдосконалення й самореалізація: 1) самостійне знаходження нових способів розв'язання проблем і завдань; 2) застосування знань у неочікуваних ситуаціях й обставинах. Заключний цикл перевіряє й ураховує результати попередніх циклів за допомогою контролю й самоконтролю успішності навчальної практики. В цьому циклі визначаються прогалини в знаннях і слабкі сторони в уміннях. Намічаються нові шляхи подальшої роботи. Вищеназвані складові циклічного конструкту досить легко розпізнати. Кожен цикл має нові якості, сторони, властивості категорій і понять, які вивчаються.

Таким чином, проведене дослідження представлених вище конструктів системи інтеграції навчально-пізнавальної і самоосвітньої діяльності констатує, що діагностико-рефлексивний конструкт передбачає постійну й своєчасну діагностику інтеграції НП і СОД студентів, яка може бути запорукою ефективності й продуктивності її здійснення. Постановка суб'єктом навчання цілей свого навчання передбачає їх виконання й подальшу рефлексію, яка в свою чергу в такому випадку – не лише підсумок, але й стартова ланка для нової освітньої діяльності й постановки нових цілей. Циклічний конструкт розглядається як цілісна, динамічна система. Динамічність – це циклічний рух навчання у часі. Цикли навчального процесу являють собою спіраль, у кожному витку якої відображаються всі сторони навчального процесу, а кожен виток – це новий, більш високий, складний рівень навчання.

Література

1. Краєвский В.В. Рефлексия в практике обучения / URL: http://www.elitarium.ru/2011/08/03/refleksija_v_obuchenii.html

2. Семина Л.В. Диагностический и мотивационный этапы формирования когнитивной самостоятельности в процессе обучения бакалавров // III Всероссийская научно-практическая Интернет-конференция «Инновационные направления в педагогическом образовании» с международным участием. URL: <http://econf.rae.ru/article/5141>

ДИАГНОСТИКО-РЕФЛЕКСИВНЫЙ И ЦИКЛИЧНЫЙ КОНСТРУКТЫ ИНТЕГРАЦИИ УЧЕБНО-ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ И САМООБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ

В.А. Карпюк

В статье раскрыты сущность и значение диагностико-рефлексивного и циклического конструктов интеграции учебно-познавательной и самообразовательной деятельности студентов. Выделены и исследованы самые важные аспекты учебной деятельности – диагностика и рефлексия, а также рассмотрены циклы учебного процесса в виде спирали, каждый виток которой является более высоким, сложным уровнем обучения.

Ключевые слова: диагностика, рефлексия, цикличность, цикл, интеграция, учебная деятельность

DIAGNOSTIC, REFLEXIVE AND CYCLIC CONSTITUENTS OF INTEGRATING STUDENTS' LEARNING AND SELF EDUCATIONAL ACTIVITIES

V.A. Karpiuk

This article reveals the essence and significance of diagnostic, reflexive and cyclic constituents of integrating students' learning and self educational activities. The author singles out and investigates the most important aspects of the teaching process – diagnosis and reflection as well as considers its cycles as a spiral, each circle of which is a new, higher and more complex level of teaching activities.

Keywords: diagnosis, reflection, cyclicity, cycle, integration, teaching activities.

Карпюк Валентина Андріївна – викладач кафедри німецької мови і літератури з методикою викладання Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет» (м. Кривий Ріг, Україна)

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор О. В. Малихін